

értéket képvisel és az ahhoz való alkalmazkodást várja el a bevándorlóktól vagy magukat a kisebbség tagjaiként meghatározó emberektől, hanem csak egy „politikai kultúrában meggyökeresedett alkotmányos elvekhez való alkalmazkodást” (Habermas).

A pedagógusok és az oktatáspolitikusok kétféle nevelési elvet kapcsolnak össze az előbbi két társadalomvízióval. Az egyik a kulturális sajátosságok elismerése és a különbségek tisztelete, erre épül a pedagógiai multikulturalizmus diskurzusa. A másik a demokratikus politikai rend biztosítása, erre épül az állampolgári nevelés diskurzusa.

A pedagógiai multikulturalizmus hívei annak a tantervnek, kultúra- és történelemszemléletnek a bírálataból indulnak ki, amely az uralkodó társadalmi csoportok hegemoniájának újratermelését szolgálja. Kritikusaik szerint viszont abba a hibába esnek, hogy az új kánonat ugyanazoknak a hegemon kategóriáknak a segítségével alkotják meg. Ebből ugyanis az következik, hogy szentesítik a megváltoztatni kívánt egyenlőtlenségeket, a legsikeresebben éppen azáltal, hogy újabb hegemon eliteket hoznak létre, amelyek ezúttal a kisebbségi kultúrák specialistáiból állnak. Az egyes kultúrákat izolált egységekként szemlélik, s a kultúrát mint jelenséget a társadalmi vagy politikai folyamatoktól független területként kezelik, túl nagy hangsúlyt fektetve zártságukra és különbözőségükre. Ezzel esszencializálják a kisebbségi kultúrákat, és láthatatlanná teszik a kulturális identitások köztes területeit, az úgynevezett hibrid világokat, amelyekhez például a bevándorlók második nemzedékének többsége tartozik.

A multikulturalizmus kritikusai szerint az igazi problémákat a „kulturázás” nem megoldja, hanem csak elfedi. Az etnikai tudatosság, illetve változatosság jelen kell hogy legyen az iskolai környezetben, de nem szabad, hogy azonosulási kényszerre váljon, mert az megfosztja a fiatalokat attól a lehetőségtől, hogy ha akarják, kivonhassák magukat az etnikai azonosulás alól.

A vita tanulságait Fullinwider így foglalta össze:

„Jó iskola az, amelyik veszi a különböző korú, temperamentumú, érdeklődésű és képességű gyermekeket, és bizonyos idő alatt a teljesítmények hasonló szintjére hozza őket. Kétfélekép-

pen teszi ezt. Egyfelől úgy, hogy saját struktúráját, tanítási módját a diákok sajátosságaihoz igazítja. Másfelől a jó iskola a diákoktól is elvárja, hogy hozzá idomuljanak. [...] A multikulturális oktatás az, amit a jó iskolák tesznek annak érdekében, hogy a »kulturális tényezők« ne álljanak a diákok egyenlő esélyeinek és jó teljesítményeinek útjában.”

A magyarországi helyzetre ugyan ma még nem egészen ezek a problémák jellemzők, de ne felejtjük el, hogy az őslakos kisebbségekkel kapcsolatos gondokat sem sikerült még mindenki melegegdedtségére megoldanunk, és közben már jelentkeznek az Európai Unióba bevándorolni szándékozók.

(Feischmidt Margit előadása nyomán)

Fogalmi struktúrák többsnyelvű környezetben

Többsnyelvű tezaurusok az információszolgáltatásban

Többsnyelvű környezetben jellemző probléma, hogy bizonyos fogalmaknak nem minden nyelven van nyelvi konvencionális megnevezése. Magyarul például csak a „sütés” szót használjuk olyan esetekben is, amikor német és angol nyelven ennél differenciáltabban fejezhetjük ki magunkat (1. ábra).

A magyar sütésének (az aláhúzott I. 2. és 3. jelentés) valójában nincs a németben megfelelője. A szótárban a németül létező két speciálisabb sütésfajta mégis úgy szerepel, mintha a magyar sütésnek felelnének meg.

A fordított – inverz – szócikkben a magyar megfelelőt aláhúzással jeleztük (2. ábra).

süt [-ött, süssön, ~ne] **I.** (vt.) **1.** (haját) brennen h. [5,70]; *haját ~i sich (dat.) die Haare brennen/kräuseln h.* [5,61]; **2.** (húst) braten h. [5,49]; roston ~ rösten h. [5,63], grill(ier)en h. [5,60. (5,67)]; ~ni való kolbász eBratwurst; **3.** (kenyeret/tésztafélét) backen h. [5,55 praet. imp. buk ; 5,77]; barnára ~ bräunen h. [5,60]; almát ~ Äpfel backen; kenyeret ~ Brot backen; **4.** (megbélyegez) ; vkire bélyeget ~ jn brandmarken h. [5,60 pp. gebrandmarkt], jm ein Zeichen einbrennen h. [5,70]; **5.** (néz vhoiva); földre ~ötte a szemét er schlug die Augen nieder; **II.** (vi.) (égitest) **1. a)** (ált.) scheinen h. [5,47]; **b)** (perzsel) brennen h. [5,70], brüten h. [5,63]; a nap ~ die Sonne brennt/brütet; **2.** (vmire) etw. bescheinen h. [5,47]; ablakunkra ~ a hold der Mond bescheint unser Fenster; □ ha ~ötted, edd meg! was du dir eingebracht hast, mußt du auch affressen/auslöffeln

braten [-ie- h. -a-] **I.** (vt). **süt**; Fleisch ~ húst süt; *sich in der Sonne ~ lassen (átv.)* a napon sütkérezik, sütteti magát a nappal **II.** (vi.) (meg)sül; *die Gans brät a liba sül ? da brat mir (einer) einen Storch!* illet még nem pipáltam/ettem; *jn bei kleinem Feuer ~ mintha lassú tűzön sütögetnék; daß dich der Teufel brate!* vigyen el az ördög!

2. ábra. A „braten” szócikke német–magyar nagyszótárban

A gráf élei (a „nyilak”) úgy olvasandók, hogy amire az él mutat, az az általánosabb tartalmú fogalom (a nem), az él talpánál pedig a speciálisabb fogalom (a fajfogalom) helyezkedik el. Például a roston sütés, a sugárzó hővel végzett, lágy terméket eredményező, teljes anyagában hőkezelt (átsütött) eljárás.

3. ábra. A sütés angol–magyar–német fogalmainak szemantikai mezője:

1. ábra. A „sütés” szócikke magyar–német nagyszótárban

Egy valamivel egyszerűbb középszótári megfeleltetés magyar–angol nyelven:

sütés = baking (ételt, kenyeret, tésztát, almát)

sütés = frying (húst zsírban)

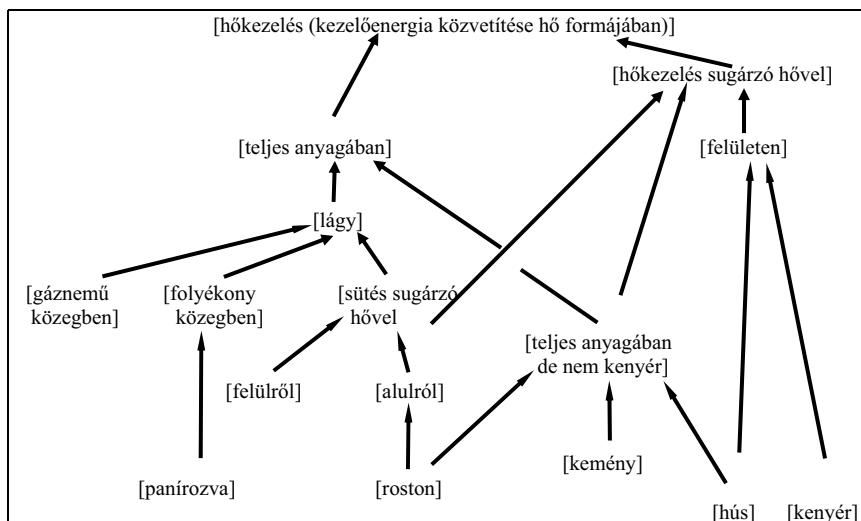
sütés = roasting, broiling (húst szárazon)

sütés = grilling (roston)

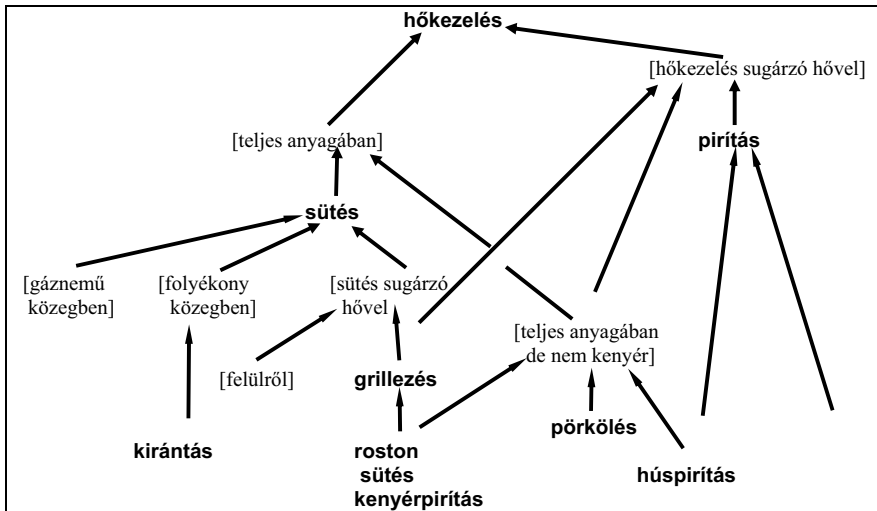
Az áttekinthetőnek, egyszerűnek festő rend mögött valójában összetettebb rend uralkodik. Ez úgy állapítható meg, ha az angol és német kifejezések jelentését valamilyen tömör formában megadjuk, és ezek között tüntetjük föl a generikus (faj–nem) összefüggéseket. Eredményül egy ontológia generikus szerkezetét kapjuk (3. ábra)

Az [teljes anyagában, de nem kenyér] azért kell, hogy jelezze az angol „roasting” helyét. A [lágy hőkezelt sugárzó hővel] a magyar „pirítás” helyét jelzi. A [kemény hőkezelt sugárzó hővel] a magyar „pörkölés” helyét jelzi.

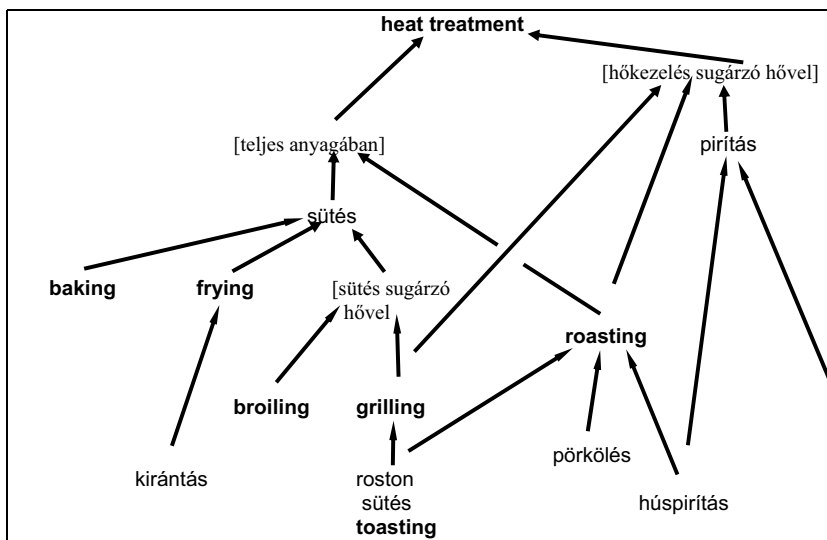
A „roasting” nem jelent kenyérpírást, de jelent pörkölést is meg húspírást is. A „pirítás” jelent húspírást, de nem jelent pörkölést. Ezért szükséges az önálló nyelvi helyek feltüntetése.

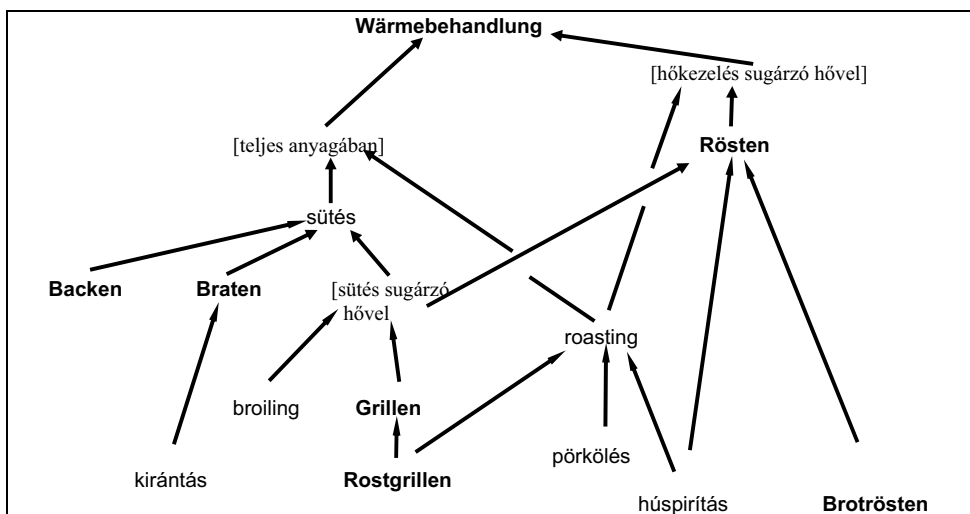
A fenti szerkezetben mindazokon a helyeken, ahol létezik magyar kifejezés, végezzük el a magyar kifejezés behelyettesítését. Az eredmény az lesz, hogy egyes helyeken megjelenik a magyar szótári kifejezés, más helyeken csak a tömör jelentésmegnevezés marad továbbra is (4. ábra). Ugyanezt elvégezhetjük a létező angol kifejezésekkel is. A betöltetlen helyeken a magyar jelentésleírások maradnak meg (5. ábra). Az angol megnevezések az ontológiák szabályai szerint a fajfogalmak irányában öröklődnek: pl. a pörkölés, a húspírást és a roston sütés angol neve „roasting”, de a roston sütésre is mondható, hogy „grilling”. Ugyanezt elvégezhetjük a létező német kifejezésekkel is. A betöltetlen helyeken ugyancsak a magyar jelentésleírások maradnak meg (6. ábra).

4. ábra. A sütés angol–magyar–német fogalmainak szemantikai mezője, behelyettesítve a létező magyar szótári kifejezésekkel

5. ábra. A sütés angol–magyar–német fogalmainak szemantikai mezője, behelyettesítve a létező angol szótári kifejezésekkel

6. ábra. A sütés angol–magyar–német fogalmainak szemantikai mezője, behelyettesítve a létező német szótári kifejezésekkel

Az ilyen struktúrákat többnyelvű teauruszokba foglalják össze.

A 7. ábrán a fenti kifejezések teauruszcikkei láthatók magyar és német nyelven. Baloldalt a magyar változat, jobboldalt a német, a németül betöltetlen helyek angol megfelelőivel.

Ahol teljes megfelelés van, ott látható a magyar lexikai egység. Ahol nincs megfeleltetés, ott szögletes zárójelben szerepelnek magyarul a feloldások. Ezek a helyeken tehát nincs megfelelő magyar, illetve német szótári kifejezés.

A teauruszokban megadhatjuk a lexikai egységek meghatározását, magyarozatát is. A példában a sütés szó alatt tüntettünk fel ilyen meghatározást.

Ungváry Rudolf

7. ábra. A sütés magyar–német fogalmainak tezaurusz-cikkei

Irodalom

Ungváry Rudolf: Tezausz és ontológia, avagy a fogalmi ismertetőjegyek generikus öröklődésének formalizálása. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 51. évf. 2004. 5. sz. p. 175–191.

Ungváry Rudolf: A fogalmi szint megközelítése. A strukturált szótárak — tezauszok — használata a fordításhoz. – In: Előadások a műfordításról / szerk. Hans-Henning Paetzke. – Budapest : Collegium Budapest, 1996. – (Workshop Series) – p. 30–48.

KÖNYVTÁRI FICVELŐ
47. évfolyam, 2001. 1. szám

Az OSZK tezauszja és a KÖZTAURUSZ

Ungváry Rudolf

1. Az OSZK-tezausz és a KÖZTAURUSZ keletkezésének története

2. A tezausz leírása

Irodalom. Tezauszok. Az OSZK-tezausz részei. Jegyzetek

Országos Széchényi Könyvtár
Értesítők

sütés		[sütés]
Megjegyzés: hőkezelés teljes anyagában		hőkezelés teljes anyagában
<i>átfogóbban</i>	[sütés teljes anyagában]	[sütés teljes anyagában]
<i>speciálisabban</i>	[sütés gáznemű közegben] [sütés folyékony közegben]	Backen Braten Küchentechnik Rösten
<i>szakterület</i>	konyhatechnika	
<i>lásd még</i>	[felületen]	
[sütés gáznemű közegben]		Backen
<i>átfogóbban</i>	sütés	[Backen, Braten]
<i>ellenléte</i>	[sütés folyékony közegben]	Braten
[sütés folyékony közegben]		Braten
<i>átfogóbban</i>	sütés	[Backen, Braten]
<i>speciálisabban</i>	kirántás	[paiert braten]
[sütés sugárzó hővel]	[sütés sugárzó hővel]	
<i>átfogóbban</i>	sütés	[Backen, Braten]
<i>speciálisabban</i>	[alulról] [felülről]	Grillen [broiling]
[alulról]		Grillen
<i>átfogóbban</i>	[sütés sugárzó hővel]	[sütés sugárzó hővel]
<i>speciálisabban</i>	roston sütés	Rostgrillen
roston sütés		Rostgrillen
<i>átfogóbban</i>	[alulról]	[broiling]
<i>átfogóbban</i>	[telj. anyagában de n. kenyér]	[roasting]
[felülről]		[broiling]
<i>átfogóbban</i>	[sütés sugárzó hővel]	[sütés sugárzó hővel]
[hőkezelés sugárzó hővel]		[hőkezelés sugárzó hővel]
<i>átfogóbban</i>	hőkezelés	Wärmebehandlung
<i>speciálisabban</i>	[telj. anyagában de n. kenyér] pirítás	[roasting] Rösten
[telj. anyagában de nem kenyér]		[roasting]
<i>átfogóbban</i>	[teljes anyagában]	[teljes anyagában]
<i>átfogóbban</i>	[hőkezelés sugárzó hővel]	[hőkezelés sugárzó hővel]
<i>speciálisabban</i>	pörkölés húspirítás	[pörkölés] Fleischrösten
pirítás		Rösten
<i>átfogóbban</i>	[felületen]	[felületen]
<i>speciálisabban</i>	húspirítás kenyérpirítás	Fleischrösten Brotrösten

